

УДК 72.01/03 «18-19»

Ю.В.Івашко

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ МОДЕРНУ

Питання зовнішніх впливів на зародження і розповсюдження модерну в Західній Україні піднімалося в багатьох наукових джерелах, з яких названо деякі /1, 2, 3, 4, 5/. Для того, аби зрозуміти появу самого феномену модерну західної школи, варто насамперед звернутись до визначення цих зовнішніх чинників.

В країнах Західної Європи модерн виник наприкінці XIX століття в силу багатьох причин. Стиль модерн став реакцією інтелектуального прошарку суспільства на тогочасні кризові явища в соціокультурній і духовній сфері. Витоками стилю модерн стали історизм і еклектизм /передусім традиції середньовічної готики з її підкресленими конструкціями, перетвореними на витвори мистецтва, і неоготики II половини XIX ст., яка цитувала готичні елементи без глибокого розуміння середньовічної конструктивної схеми, як передусім декоративний мотив/, досягнення науково-технічного прогресу, які виразилися в розробці нових будівельних матеріалів та конструкцій та традиції орієнтального /передусім японського/ мистецтва. Подібні процеси в силу об'єктивних причин захопили і територію сучасної України, частина якої належала до Російської імперії, а частина – до Австро-Угорської імперії, хоча слід зазначити, що роль таких міст України, як Львів, Чернівці, Станіславів /Івано-Франківськ/ у складі Австро-Угорської імперії поступалася таким містам, як Відень або Будапешт чи Прага, так само як роль Києва, Одеси, Харкова в складі Російської імперії була значно меншою, ніж роль Петербурга і Москви.

Передумов для розвитку модерну в Україні було декілька, причому вони відрізнялися в залежності від адміністративно - територіальної приналежності.

Серед тих основних чинників, які сприяли появі модерну в Україні, варто насамперед виділити соціально-економічний чинник. Для Західної України перехід від юрисдикції феодално-кріпосницької Речі Посполитої під юрисдикцію більш прогресивної і розвиненої капіталістичної за устроєм Австро-Угорської імперії був прогресивним явищем, яке сприяло швидкому розвитку та зростанню міст в цих східних провінціях Австро-Угорщини. Найбільш швидкими темпами зростали: на Галичині – Львів, Станіславів, Коломия, Стрий, Дрогобич, на Буковині – Чернівці, на Закарпатті – Ужгород, Берегове, Мукачеве. Втім, за темпами свого розвитку ці міста зростали значно повільніше, ніж австро-угорські міста, бо ці території вважалися далекими

провінціями. Це призвело до того, що промисловий бум, який охопив Західну Європу наприкінці XIX ст., проявився на землях Західної України із запізненням на п'ять - шість років. Втім, незважаючи на певне запізнення, ті процеси, які відбувалися в соціокультурному, економічному і політичному житті Австро-Угорщини, зумовили і визначити соціально-економічний, політичний і культурно-мистецький розвиток міст Західної України наприкінці XIX - на початку XX століть, тобто в період виникнення і поширення модерну в Україні.

Економічний фактор виражався насамперед в економічних привілеях міст – центрів провінцій Австро-Угорської імперії, отриманих внаслідок адміністративно-правової реформи Габсбургів і впровадження нового адміністративно-територіального устрою з відповідним статусом основних міст. Економічний розвиток міст сприяв притоку іноземного капіталу – спочатку австрійського, а згодом – і німецького, англійського, французького, американського, концентрації капіталу у вигляді концернів, кредитних і страхових товариств, великих банків і фірм, що дає змогу назвати період кінця XIX - початку XX століть “ новою хвилею європеїзації територій Західної України”.

Капіталістичному розвитку міст Західної України в період появи стилю модерн також сприяв адміністративно-політичний фактор. Міста-центри провінцій отримали додаткові привілеї, розвивалися за тими ж законами, що і вся Австро-Угорська імперія, і були пов'язані з Віднем як економічними, адміністративними, так і транспортними і культурно-мистецькими зв'язками. Комунікаційний фактор, пов'язаний із налагодженням безпосереднього залізничного зв'язку між найбільшими містами імперії і транспортної мережі всередині самих міст, також сприяв швидкій розбудові міст Західної України.

Результатом дії цих факторів стає урбаністичний фактор, який виразився в зміні характеру міської і приміської забудови, а також складових містобудівного каркасу.

Наприкінці XIX - на початку XX ст. впроваджується диференціація міст відповідно їхнього адміністративного статусу, промислового розвитку, функціональної направленості, тощо. Як правило, міста Західної України мали адміністративний статус столиць провінцій Австро-Угорської імперії /Львів, Чернівці/, поєднуючи цей статус з функціями торговельними і культурно - духовними. На відміну від міст Західної України, на Правобережжі і Лівобережжі, а також на Півдні України переважали багатофункціональні вузлові промислово-транспортні, промислово-торговельні, торговельно-портові міста, і в цілому ці території відзначалися більшим масштабом розвитку промисловості.

Швидкий розвиток міст Західної України і забезпечення міцної економічної основи сприяли розвитку будівельної галузі, а через Австро-Угорщину місцеві архітектори, митці і підрядники знайомились як з останніми досягненнями будівельної промисловості, так із різновидами стилю модерн, який панував у той час у Європі /1, 2/. До того ж, в містах Західної України працювало багато австрійських і чеських архітекторів, які мали досвід будівництва у Відні.

Шляхи розвитку таких міст, як Львів, Чернівці, Станіславів, так само як і схема розповсюдження і певною мірою навіть хронологічні рамки і стилістичні особливості модерну-сецесії в цих містах в основному співпадали, незважаючи на певні місцеві особливості. Приналежність цих міст до Австро-Угорської імперії з її спільними для всієї території принципами управління сприяла певній подібності в схемах розвитку цих міст /2, 4, 5/.

Ті ж фактори, які визначили швидкий розвиток Львова як столиці Австро-Угорської провінції Галичина, визначили і розвиток Чернівців як столиці Австро-Угорської провінції Буковина /1/. Концентрація іноземного капіталу,

Рис. 1. Модерн у Станіславові

розвиток транспортної мережі – як зовнішньої, так і внутрішньої – сприяв розвитку забудови міста.

Подібні ж процеси відбувалися і в Станіславові /Івано-Франківську/ /4, 5/. Як і Львів та Чернівці, Станіславів був зв'язаний залізницею з найбільшими містами імперії. На швидкому розвитку міста позначився економічний фактор, який виразився насамперед в надходженні іноземних капіталів до міста і концентрації їх у вигляді банків, кредитних товариств і фірм, які отримували від місцевої влади різноманітні пільги. Новий статус міста з вираженими торговельно-фінансовими функціями

сприяв розвитку забудови, а відтак і розвитку будівельної промисловості, передусім деревообробної і цегляної. (Рис. 1)

Крім економічних, адміністративно-правових, урбаністичних і транспортних чинників, на розповсюдження сецесії в Західній Україні особливо активно впливав культурно-мистецький і духовно-просвітницький чинник, завдяки яким культурно-мистецькі і філософські течії, які мали місце в Західній Європі, особливо в Австро-Угорщині, розповсюджувались на землях Західної України. Становлення західної школи модерну в Україні і активізація культурно-мистецьких процесів відбувалася завдяки тісним культурним контактам із Західною Європою, публікаціям в пресі, спеціалізованим архітектурним і загальнотехнічним виданням, активній виставковій і культурній діяльності, конкурсному проектуванню. Розвивається архітектурно-мистецька освіта, підвищується її рівень, поширюється діяльність різноманітних технічних, мистецьких і просвітницьких товариств. Завдяки активній видавничій і виставковій діяльності Західна Україна швидко і активно знайомилась з основами західноєвропейського модерну, особливо віденської Сецесії. Як і в Західній Європі, сецесія на землях Західної України спочатку сприймалася негативно, як декадансне явище, і лише завдяки просвітницькій діяльності як товариств, так і архітектурно-будівельних фірм, вона почала сприйматися як новаторський реформатський рух проти застарілого академізму.

Якщо порівняти шляхи розповсюдження сецесії в Західній Україні з аналогічною ситуацією в Західній Європі, можна помітити схожі риси. Так, висловлена в 1897 році у Львові С.Р.Левандовським ідея впровадження сецесії в життя людини на побутовому рівні по суті тотожне європейському терміну “гезамткунстверк”, тобто “тотальний витвір мистецтва”, яким передбачається перетворення на витвір мистецтва конструкцій і предметів побуту. Та ж ідея С.Р.Левандовського про нове ідейно-філософське підґрунтя модерну, спрямоване в глибини людської підсвідомості і ірраціонального буття по суті споріднене як з філософією прерафаелітів, так і з творчими поглядами таких представників модерну, як А.Бьоклін та Г.Клімт. В такому дещо містичному підході до мистецтва відчуваються відголоски орієнтального мистецтва, сформованого під безпосереднім впливом східних релігій і філософських вчень. Як і європейські художники, львівські митці створювали філософсько-естетичне підґрунтя сецесії у Львові, виділяючи роль художника як зв’язуючої ланки між раціональним і ірраціональним світами, а мистецької творчості – як матеріального втілення підсвідомого, “видіння” /теорія “інтимізма” К. Іжиковського /, які володіють душею людини. Це споріднює художні твори львівської сецесії з творами А.Бьокліна, Г.Клімта та інших видатних митців

Рис. 2 Національно-романтичний модерн у Львові

європейської сецесії, які часто звертались до теми ірраціонального буття. Поряд з цим, філософсько-естетичну платформу львівської сецесії, яка безпосередньо впливала на територію Західної України, становив символізм, символістська ідея “творчого схоплення миті єдності двох сфер існування – матеріального та ірраціонального”, яка “втілилась на практиці в принцип синтезу об’єктивної реальності і суб’єктивного сприйняття, що став основою естетики сецесії / 2, с.15/.

В західноукраїнській сецесії була присутня та сама “подвійність”, яка існувала і в західноєвропейському модерні. Особливе місце в культурно-мистецькому житті Західної України мали проведена в 1897 році виставка афіш А.Мухи , в 1902 році виставка творів віденського об’єднання “Сецесіон”, в 1901 році виставка творів декоративного мистецтва в стилі “ар-нуво”, придбаних львівським Художньо-промисловим музеєм на Всесвітній виставці 1900 року в Парижі, в 1903 році – виставка картин А.Бьокліна, апологета модерну, та ряд інших подібних заходів, покликаних відкрити для Західної України особливості європейського модерну.

Поряд з європейським різновидом модерну в містах Західної України спостерігався і національно-романтичний /український/ варіант модерну,

особливо виражений у Львові (Рис. 2). Зверненням до витоків народної творчості митці західної школи модерну відреагували на “ подвійний” характер європейського модерну, в якому надалі відчувалося все більше протиріч. Звернення до народних першоджерел творчості “зберегло” національно-романтичний різновид модерну набагато довше, ніж проіснував європейський модерн. Окремі риси сецесійного мистецтва спостерігалися до кінця 1920-х років.

Таким чином, маємо зазначити, що західна школа модерну в Україні формувалась у тісному взаємозв’язку з європейським модерном, хоча хронологічно вона мала певне запізнення у часі існування. Причини виникнення модерну на теренах Західної України також співпадали з європейськими, хоча економічний фактор був виражений менше, ніж в розвинених європейських країнах, а на інші фактори накладалися місцеві особливості. Разом з тим, європейський різновид модерну – сецесія формувався на теренах Західної України як вторинне явище до західноєвропейського модерну, і лише національно-романтичний /український/ різновид модерну виник як оригінальне неповторне явище. В цілому ж вплив зовнішніх чинників не тільки на формування модерну в Західній Україні, а й взагалі на розвиток цих земель в кінці XIX - на початку XX століть мав прогресивне значення, бо перетворив провінційні містечка на розвинені економічні і культурно-мистецькі центри.

Література

1. Архітектурна спадщина Чернівців австрійської доби: матеріали Міжнародної наукової конференції /Чернівці, 1-4 жовтня 2001 р./ /Упоряд.П.Рихло. – Ч.: Золоті літаври, 2003. – 171 с.,іл.
2. Бірюльов Ю. Мистецтво львівської сецесії. – Л.: Центр Європи, 2005. – 184 с.,іл.
3. Верещагин В.А. Старый Львов. – Пгд., 1915. – 140 с., ил.
4. Наш Станіславів /Івано-Франківськ/ : Альбом. /Упоряд. : Ю.Андрухович, Л.Довгань, О.Рубановська. – І.-Фр. : Лілея-НВ, 2002. – 118 с., іл.
5. Пилип'юк В.В. Івано-Франківськ: Фотоальбом. – Л.: Світло й Тінь, 1999. – 142 с.,іл.

Аннотація

В статті аналізуються причини виникнення модерну в Західній Україні, детально розглядається роль зовнішніх факторів в процесі зародження і становлення західноукраїнського модерну /сецесії/.

Анотація

В статті аналізуються причини виникнення модерну в Західній Україні, детально розглядається роль зовнішніх факторів в процесі зародження і становлення західноукраїнського модерну /сецесії/.